

данного автора открывает разные грани образовательного процесса, стимулирует поиск новых методологий, раскрывает потенциал и перспективы развития образования в связи с социокультурными условиями. Что касается сущности педагогического мастерства, чему посвящена статья, то оно предстает как комплекс качеств личности преподавателя, необходимых для высокого уровня профессиональной деятельности.

Ключевые слова: философия образования, педагогика, педагогическое мастерство, профессионализм.

Mishchenko M.M.

PHILOSOPHY OF PEDAGOGICAL TRADE OF I.A. ZYAZYUN

The article focuses on the pedagogical looks of I.A. Zyazyun, which connection of philosophy, pedagogics, psychology, ethics and aesthetics is characteristic. Philosophical approach of author is given by a new look to the educational process, stimulates the search of new methodologies, exposes potential and prospects of development of education. In respect of pedagogical trade, it is a complex of the personal qualities of teacher, they necessary for the high level of professional activity.

Keywords: philosophy of education, pedagogics, pedagogical trade, professionalism.

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 340.1:37.014.5:502.175

*Коришчунова І.М., Черкашина М.К.,
Харків, Україна*

ЩОДО НАПРЯМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасний стан навколишнього середовища у світі і в Україні, як відомо, викликає загальну схвильованість, і даремно. У ході соціально-економічних та політичних світових процесів індустріалізації, глобалізації та модернізації, відбувається загострення

екологічної ситуації. Виникнення екологічного кризу у нашій та інших країнах веде до небезпеки усього людства. Екологічні катастрофи глобального забруднення навколишнього середовища та негативний вплив антропогенної діяльності залишили зміни як на якості та кількості природних ресурсів, так і на навколишньому середовищі взагалі. До того ж, екологічно не спланована політика урядових структур та недостатній рівень підготовки фахівців, які мають вплив на екологічну ситуацію, свідчать про низький рівень екологічної свідомості.

Проблемам незадовільного стану навколишнього природного середовища, небезпеки екологічної катастрофи та потребі у моральній та естетичній переоцінці відношення до навколишнього середовища присвячено роботи таких науковців, як: О.В. Пригари, Н.І. Золотарьової, Г.І.Балюк, Л.В. Стругинської-Струк, А.С. Радей, О. М. Дидкова, П.В. Володіна, Т.В. Воронько, О.В. Федірця, М.О. Журавля та інших.

Не зважаючи на велику кількість наукових публікацій, не всі аспекти, пов'язані з розумінням гостроти екологічної проблематики, засобів та можливостей її вирішення, шляхів екологізації освіти, формування екологічної культури та свідомості, особливо фахівців з права, висвітлені достатньо повно. Існує низка питань, які потребують додаткового вивчення. До них, зокрема, відносяться: напрями екологізації юридичної освіти; формування еколого-правової свідомості майбутніх фахівців з права та екологічної культури; екологізація навчальних програм; підготовки фахівців правового напрямку та інші. У світлі концепції сталого розвитку потребує поглибленого аналізу модернізація юридичної освіти в контексті її екологізації.

Актуальність дослідження проблеми екологізації юридичної освіти обумовлена потребами практики, насамперед, потребами виховання екологічно - та право- свідомих фахівців з права, внутрішньо налаштованих на екологозберігаюче ставлення до природи, суспільства, культури і людини, як найбільш вагомих і вічних цивілізаційних цінностей.

Метою статті є розкриття необхідності екологізації юридичної освіти в Україні в період кризової екологічної ситуації у світі, визначення напрямів екологізації освіти й виховання майбутніх фахівців у правовій галузі.

Як зазначено в національній доповіді України 2010 року щодо досягнення цілей розвитку тисячоліття, відповідно Декларації ООН, «...в Україні зберігається високий рівень техногенного навантаження на біологічні ресурси. Перелік природоохоронних проблем, що вимагають нагальної уваги, включає збереження і поліпшення земельних та водних

ресурсів, атмосфери, біорозмаїття, підвищення ефективності використання енергії тощо» [1]. На сьогоднішній день, з цього приводу видано указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», де особлива увага приділяється «стійкому зростанню економіки екологічно невиснажливим способом та безпечному стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів» [2]. А що стосується усвідомлення важливості такої фундаментальної цінності, вказаної в декларації тисячоліття ООН, як «повага до природи», то в Україні це питання не висвітлено на законодавчому рівні, та не існує відповідних програм, метою яких є підвищення формування екологічної правосвідомості фахівців, які мають вплив на регулювання цього кола питань. «Стан сучасного екологічного знання обумовлений наявністю екологічної кризи та пов'язаної з нею кризи екологічної свідомості», - справедливо зауважує А.С. Радей [3].

Формування поваги та обачності у осіб, які мають право впливу на регулювання питань з екологічної безпеки (починаючи з юристів, фахівців в екологічній галузі, підприємців, уряду та ін.), до навколишнього середовища, відповідно з постулатами сталого розвитку, є нагальною проблемою сьогодення. Тому, тільки завдяки формуванню екологічної свідомості усіх верств населення, можна зберегти для наших нащадків ті величезні багатства, які даровані нам природою.

Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [4], однією з нагальних проблем вважає недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку, що також свідчить про актуальність цього питання. «Сучасній людині потрібно усвідомити єдність з усім іншим світом, щоб подолати протиріччя, що виникають в сфері взаємодії з природою. Глибоке вивчення системної організації біосфери та її функцій, визначення людської ролі стосовно неї, сприяє формуванню стратегії безконфліктного розвитку природи та людини.» [5].

У світлі концепції сталого розвитку, ідеалом освітніх систем повинно стати формування особистості, яка готова будувати свої відносини з навколишнім середовищем на основі розуміння його цілісності та важливості для існування самої людини.

Концептуальною основою екологізації освітньої діяльності в Україні можна вважати стратегію ЄЕК ООН для представників міністрів охорони навколишнього середовища й освіти, прийняту у Вільнюсі 17-18 березня 2005 року. Її метою є заохочення держав-членів ЄЕК ООН до

розвитку і включення освіти в інтересах сталого розвитку у свої системи формальної освіти в рамках відповідних навчальних дисциплін, а також у неформальну освіту. Уся екологічна діяльність у державі має орієнтуватись на міжнародні стандарти. Проте, як слушно зауважує Г.І. Балюк, концепція «сталого розвитку» та програма «Порядок денний на ХХІ століття», прийнята ООН, не набула в Україні впровадження в національних програмах України. Основною причиною цього є нерозуміння суті концепції, її важливості та ін.[6].

Доповнює погляди Г.І. Балюк щодо складної екологічної ситуації в Україні з причин недосконалості екологічного законодавства, Л.В. Струтинська-Струк. Вона зазначає, що існуючі нормативно-правові акти дуже часто декларативні, містять загальні положення без розробленого механізму їх реалізації. До того ж вона пропонує передбачити реальну відповідальність конкретних суб'єктів за належне виконання відповідних напрямів екологічної політики [7].

Неможливо не погодитись з думкою Н.І. Золотарьової, що нормативні акти, спрямовані на регулювання суспільних відносин у сфері екологічної безпеки, що видаються державою, мають бути правовими, і не тільки справедливими, але ще й природозберігаючими та природоохоронними. Правовстановлюючі органи української держави повинні бути укомплектованими державними службовцями, компетентна культура яких у сфері екології є досить високою. Отже, роль правосвідомості відзначається насамперед на нормативно-правовому рівні, де сформовані екологічні знання переважно в дослідницькому полі соціальної і передусім правової екології істотно впливають на світогляд людей, передбачають пізнання процесів природи в їх цілісності [8].

Екологізація освіти є важливою складовою модернізації освітньої системи сучасного українського суспільства. Через екологізацію освіти відбувається становлення нової парадигми відносин між людиною та природою, реалізація ідей сталого розвитку, утвердження цінностей та норм сучасної екологічної культури, формування екоцентричної екологічної свідомості, що має врятувати суспільство від екологічної катастрофи та допомогти йому подолати наявні екологічні проблеми [9].

Під екологізацією розуміють процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією відносин між суспільством і природою, а також змін, які виникають у духовному і матеріальному житті в умовах екологічної кризи, радикальної трансформації суспільного буття [10]. Право є важливим засобом реалізації природоохоронної політики. Воно виступає як регулятор економічних відносин у потрібному для суспільства

напрямі, потужний фактор, що організує і дисциплінує, високогуманна засада, яка забезпечує інтереси особи і соціальної справедливості у відповідній сфері [11]. Тому, ми погоджуємось з думкою Г.І.Балюк, що екологічна освіта повинна стати складовою частиною правової освіти. Це забезпечить вирішення загального завдання – екологізації юридичної освіти, формування еколого-правової свідомості і культури. Знання з екології та права використовуються як інструмент вирішення екологічних проблем юридичними засобами. Все це вимагає підготовки високопрофесійних юристів [7].

Професія юриста – це особливий рід занять людей, що мають спеціальну підготовку, здійснюваний відповідно до прийнятих професійними стандартами, який утворює в сукупності галузь правових робіт, що займає особливе місце в системі суспільного розподілу праці. Специфічною для юридичної професії, для професійної юридичної діяльності є реалізація юристом наявних у нього спеціальних знань в процесі вирішення правових задач. Основа професіоналізму юриста – гарна освіта [12]. Мається на увазі, що юридична діяльність розповсюджена на всі сфери життя, а спеціальні знання фахівців з права задіяні у всіх галузях, тому «гарна освіта» юристів має бути якісною. Якість вищої освіти – характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи і суспільства [13].

Освіта в даний час розглядається як головний інструмент культурної спадкоємності поколінь, навчання і виховання виступають сторонами єдиного процесу освіти [14]. Тому в освітньому процесі навчання і виховання невід’ємні одне від одного, що передбачає їх сумісну екологізацію. Підтвердженням цього є дисертаційне дослідження Л.І. Большак, у якому вона доводить, що екологізація освіти та виховання є процесом наповнення їх змісту знаннями, цінностями, переживаннями, інформацією, технологіями та ін., що формують у людини відповідну свідомість, компетенції та способи діяльності, спрямовані на відвернення чи мінімізацію екологічної загрози, яка посилюється [9].

До того ж, Н.М. Мамедов вважає, що екологізація системи освіти – це характеристика тенденції проникнення екологічних ідей, понять, принципів, переходів в інші дисципліни, а також підготовка екологічно грамотних фахівців самого різного профілю. Саме в наші дні потрібна екологізація взагалі всієї системи освіти і виховання. Фінальна мета цієї трансформації – проникнення сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільства, його екологізація. Бо тільки так, через

екологізацію всього суспільного життя, можна врятувати людство від екологічної катастрофи [10].

Таким чином, екологізації повинен піддатись не тільки сам процес здобуття освіти, а уся система освіти і виховання. Останнім часом науковці висвітлюють деякі сторони екологізації освіти для усіх галузей взагалі, тому пропонуємо їх розгляд.

У своїх дослідженнях Л.І. Большак доводить, що коріння екологічних проблем знаходиться в недостатньому усвідомленні людиною тих наслідків, які несуть з собою її зневажливе, руйнівне ставлення до навколишнього середовища. Тому, людину треба навчати й виховувати вмінню і потребі жити екологічно безпечним чином. Найбільш дієвим чинником цього є освіта. Екологізація освіти таким чином постає як основний, стратегічний ресурс подолання екологічної загрози й формування еколого-безпечного життя та творчості [9].

Все це можливо завдяки формуванню екологічної свідомості як усіх майбутніх фахівців, так і фахівців правового напрямку. Тому що, як зазначає О.В. Пригара: «вирішення екологічних проблем можливе лише за умови високої екологічної правосвідомості та еколого-правової культури членів суспільства, усвідомлення життєво небезпечних наслідків екологічних правопорушень, адекватної оцінки існуючої екологічної ситуації» [15].

Екологічна свідомість за визначенням А.М. Львовичкіної – це вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та свого внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини у екологічному світі, а також саморегуляція даного відображення. Психологічні особливості процесу формування екологічної свідомості у юнацькому віці обумовлюють спрямування педагогічних зусиль на допомогу юнакам в опануванні естетичних технологій взаємодії особистості із довкіллям. Вона пропонує використання таких форм заохочення до екологічної діяльності, як створення екологічних інтернет-проектів [16]. До того ж, правова свідомість дозволяє глибше осмислити основні права і обов'язки людини по відношенню до природного середовища, сприяє формуванню у неї відповідальності в межах дозволених законами взаємодій природи і суспільства [3].

Якщо поєднати їх сутність, то екологічна правосвідомість представляє собою систему поглядів, ідей, уявлень про правове регулювання екологічних відносин, оцінок, почуттів, що відображають відношення суспільства до діючого екологічного законодавства, до діяльності правоохоронних органів в даній сфері суспільних відносин

[17]. Головною специфікою екологічних знань є їх нормативний характер, оскільки в рамках екологічної свідомості відбувається не лише відображення природних явищ, але й виробляється на психологічному рівні ставлення до природних цінностей на правовому рівні, де право розглядається як справедливість, порядок, моральність правдивість [18].

Отже, підготовка правознавців з високим рівнем екологічної правосвідомості повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної держави. Надія на удосконалення законодавчої бази екологічної галузі не тільки залежить від діючого уряду, але й від майбутніх юристів. Тому, ще зі студентської лави, у майбутніх фахівців має формуватись усвідомлення, що збереження екологічної рівноваги та забезпечення екологічної безпеки має бути стилем мислення та життя, стандартом, важливою домінантою у всіх видах діяльності.

У свою чергу О.М. Дідков вважає, що екологізація має рухатись у напрямках: гармонізації змісту освіти, впровадження особистісно-орієнтованих інтерактивних методик екологічної освіти і виховання, спрямованих на формування мотиваційно-ціннісних і поведінково-діяльнісних складових екологічної свідомості і поведінки; позакласній і поза аудиторній роботі, яка надає розширення і доповнення знань, умінь, досвіду студентів; залучення учнів, студентів до громадського екологічного руху [19].

Г.І.Балюк справедливо пропонує включення питань екології раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища і сталого розвитку України в навчальні плани на всіх рівнях освітнього процесу (їх необхідно включити в освітні програми вищої та післядипломної професійної освіти, в навчальні курси зі сталого розвитку) з посиленням ролі соціальних та гуманітарних аспектів екологічної освіти та еколого – просвітницької діяльності [6].

У своїй докторській дисертації В. М. Назаренко пропонує здійснити послідовну екологізацію вузівських навчальних дисциплін. Цей процес зачіпає як навчальну, так і поза навчальну діяльність студентів, будується на принципах цілісності, єдності та наступності всіх ланок і етапів вузівського навчання, а також на встановленні міжпредметних зв'язків і інтеграції навчальних дисциплін, а саме: інформація щодо проблем навколишнього середовища вводиться в основні навчальні курси з урахуванням специфіки кожного предмета. Це можливо реалізувати в курсі лекцій, семінарських, лабораторних заняттях, після закінчення викладу теми (розділу), в кінці вивчення всього теоретичного курсу. При цьому екологічний зміст має бути чітко

визначений у кожному розділі. Слід також здійснювати взаємозв'язок екологічних, природоохоронних та виховних аспектів досліджуваного матеріалу, ретельно розробляти методику викладу матеріалу [10].

К.М. Левитан також вважає, що системоутворюючим елементом навчально-виховного процесу у ВНЗ з першого по випускний курс стає зв'язок усіх галузей знань, підпорядкованих соціальним імперативам (загальнолюдським цінностям – збереженню життя на планеті, здоров'я та екологічних благ). До того ж актуальним є сьогодні перелік ключових компетенцій особистості професійного юриста, який крім правових аспектів повинен знати етичні та правові норми, що регулюють ставлення людини до суспільства, навколишнього середовища, вміти враховувати їх при розробці екологічних і соціальних проєктів.

Науковець наголошує на необхідності самовдосконалення особистості викладачів, які здійснюють підготовку майбутніх юристів. Однією з головних вимог до викладача вузу є його концептуальна компетентність не тільки в дисципліні, що викладається, але також в суміжних дисциплінах, ключових дисциплінах спеціальності, а також у дисциплінах еколого-соціально-економічного блоку. Реалізація стратегії сталого розвитку країни в якості пріоритетних завдань вимагає виховання нової якості людини (ноосферної), нової свідомості (екологоцентричної), нової якості освіти (інтегративної). Для розробки конструктивних програм подолання глобальної екологічної кризи потрібні фахівці, що однаково добре уявляють її технічну, біологічну, економічну, юридичну та соціальну сторони. Інтеграція соціально-економічних, екологічних, технологічних і юридичних знань сприяє формуванню цілісної картини зв'язків у системі «людина-природа-суспільство» [14].

Виховна робота у вузі також відіграє значну роль у процесі екологізації освіти. Екологічне виховання орієнтує на розвиток високої екологічної культури студентів, що включає в себе розуміння цінності природи і всього живого на Землі, відповідальне і дбайливе ставлення до природних ресурсів і корисних копалин, флори і фауни. Як наголошує К.М. Левітан, саме професійний юрист, повинен брати активну участь у запобіганні екологічної катастрофи [14].

Таким чином, до напрямів екологізації юридичної освіти, процес якої, як доведено, здійснюється завдяки підготовці правознавців з високим рівнем екологічної правосвідомості, відносяться: гармонізація змісту юридичної освіти (встановлення міжпредметних зв'язків і інтеграція навчальних дисциплін (наприклад, питання щодо проблем навколишнього середовища вводяться в основні навчальні курси з

урахуванням специфіки кожного предмета; включення в освітні юридичні програми вищої та післядипломної професійної освіти, в навчальні курси зі сталого розвитку питань раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища і сталого розвитку України); впровадження особистісно-орієнтованих інтерактивних методик екологічної освіти і виховання як у навчальну, так і поза навчальну діяльність студентів-юристів; самовдосконалення особистості викладачів, а саме, підвищення компетентності з дисциплін еколого-соціально-економічного блоку; приділення уваги у ВНЗ правового напрямку виховній роботі з екологічного виховання.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що усі вище вказані напрями екологізації потребують комплексного впровадження в освітянський процес. До того ж саме процес екологізації юридичної освіти, має найефективніше забезпечити державу правознавцями з високим рівнем екологічної правосвідомості, що є одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих еколого-правових проблем. Тому що, як зазначалось, право є важливим засобом реалізації природоохоронної політики держави.

На підставі вище розглянутих напрямів екологізації освіти, пропонується приділити увагу удосконаленню змісту юридичної освіти, а саме: методології викладання, використовуючи ціннісно-орієнтований підхід до навчальної дисципліни «Екологічне право України». Поряд із важливими завданнями дисципліни з узагальнення здобутих та формування нових еколого-правових знань та вмінь щодо застосування юридичної відповідальності за екологічні правопорушення та режиму доступу до екологічної інформації, метою викладання дисципліни має бути формування високої екологічної правосвідомості та навичок застосування еколого-правових норм.

Список літератури:

1. Цілі Розвитку Тисячоліття – 2010: нац. доп. / М-во економіки України. – Київ, 2010. – 108 с.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.
3. Радей А. С. Екологічна свідомість і культура: теоретико-методологічний аспект [Електронний ресурс] / А. С. Радей // DSpace: техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка Нац. техн. ун-ту України “Київ. політес ін-

ту”. – Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8812/1/15.pdf> (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.

5. Володін П. В. Проблема формування екологічної свідомості особи / П. В. Володін // Гуманітарний вісник Запорізької Державної Інженерної Академії. – 2009. – Вип. 37. – С. 43–52

6. Балюк Г. І. Проблеми правового регулювання впровадження концепції сталого розвитку у вітчизняну освіту / Г. І. Балюк // Університетські наукові записки / Хмельниц. ун-т упр. та права, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – 2012. – № 1. – С. 615–616.

7. Струтинська-Струк Л. В. Національна екологічна політика України в контексті концепції сталого розвитку / Л. В. Струтинська-Струк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 533: Правознавство. – С. 61–65.

8. Золотарьова Н. І. Правосвідомість та правова культура в розвитку інституту адміністративно-правового регулювання відносин у екологічній сфері / Н. І. Золотарьова // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2. – С. 172–179.

9. Большак Л. І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства : автореф. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 / Большак Л. І. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 20 с.

10. Соціальна екологія [Електронний ресурс] : підручник // Бібліограф. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/socialnaya-ecologia/59.htm> (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.

11. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) : монографія / В. В. Костицький. – Київ : Укр. інформ.-прав. центр, 2003. – 772 с.

12. Жукова И. А. Формирование профессиональной компетентности юриста в процесса обучения в вузе [Электронный ресурс] / И. А. Жукова // ЭСМ: Федерал. образоват. портал. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/mags/pravo/2010--3/74878467.html> (дата обращения: 24.03.2015). – Загл. с экрана.

13. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш [та ін.] ; за ред.: Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – Київ : Плеяди, 2011. – 100 с.

14. Левитан К. М. Юридическая педагогика : учеб. / К. М. Левитан. – М. : Норма, 2008. – 432 с.

15. Пригара О. В. Формування екологічної правосвідомості [Електронний ресурс] / О. В. Пригара // Міжнародні науково-практичні Інтернет конференції за різними юридичними напрямками – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=517 (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.

16. Львовчикіна А. М. Екологічна психологія у постчорнобильську епоху: навч. посібник / А. М. Львовчикіна. – Київ, 2003. – 120 с.

17. Кравченко С. Н. Реализация экологического законодательства / С. Н. Кравченко // Правовое воспитание. – 1989. – № 8. – С. 38–48.

18. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права : учеб. / М. Н. Марченко. – М. : ТК Велби, Проспект, 2006. – 765 с.

19. Дідков О. М. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості [Електронний ресурс] / О. М. Дідков // Інститут розвитку дитини. – Режим доступу: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/didkov.pdf> (дата звернення: 24.03.2015). – Заголовок з екрана.

Bibilijgraphy (transliterated):

1. Tsili Rozvytku Tsyacholittya – 2010: nats. dop. / M-vo ekonomiky Ukrainy. – Kyiv, 2010. – 108 s.

2. Pro Stratehiyu staloho rozvytku «Ukrayina-2020» [Elektronnyy resurs] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. # 5/2015 // Verkhovna Rada Ukrainy : ofits. veb-portal. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

3. Radey A. S. Ekolohichna svidomist' i kul'tura: teoretyko-metodolohichnyy aspekt [Elektronnyy resurs] / A. S. Radey // DSpace: tekhn. b-ka im. H. I. Denysenka Nats. tekhn. un-tu Ukrainy “Kyiv. polites in-tu”. – Rezhym dostupu: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8812/1/15.pdf> (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

4. Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2020 roku [Elektronnyy resurs] : Zakon Ukrainy vid 21.12.2010 r. # 2818-VI // Verkhovna Rada Ukrainy : ofits.

web-portal. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

5. Volodin P. V. Problema formuvannya ekolohichnoyi svidomosti osoby / P. V. Volodin // Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi Derzhavnoyi Inzhenernoyi Akademiyi. – 2009. – Vyp. 37. – S. 43–52

6. Balyuk H. I. Problemy pravovoho rehulyuvannya vprovadzhennya kontseptsiyi staloho rozvytku u vitchyznyanu osvitu / H. I. Balyuk // Universytet-s'ki naukovy zapysky / Khmel'nyts. un-t upr. ta prava, Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, In-t zakonodavstva Verkhov. Rady Ukrainy. – 2012. – # 1. – S. 615–616.

7. Strutyns'ka-Struk L. V. Natsional'na ekolohichna polityka Ukrainy v konteksti kontseptsiyi staloho rozvytku / L. V. Strutyns'ka-Struk // Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu : zb. nauk. pr. – 2010. – Vyp. 533: Pravoznavstvo. – S. 61–65.

8. Zolotar'ova N. I. Pravosvidomist' ta pravova kul'tura v rozvytku instytutu administratyvno-pravovoho rehulyuvannya vidnosyn u ekolohichniy sferi / N. I. Zolotar'ova // Administratyvne pravo i protses. – 2013. – # 2. – S. 172–179.

9. Bol'shak L. I. Ekolohizatsiya osvity yak sotsial'na potreba suchasnogo suspil'stva : avtoref. ... kand. filosof. nauk : 09.00.10 / Bol'shak L. I. ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2012. – 20 s.

10. Sotsial'na ekolohiya [Elektronnyy resurs] : pidruchnyk // Bibliohraf. – Rezhym dostupu: <http://bibliograph.com.ua/socialnaya-ecologia/59.htm> (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

11. Kostyts'kyy V. V. Ekolohiya perekhidnoho periodu: pravo, derzhava, ekonomika (ekonomiko-pravovyy mekhanizm okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha v Ukraini) : monohrafiya / V. V. Kostyts'kyy. – Kyiv : Ukr. inform.-prav. tsentr, 2003. – 772 s.

12. Zhukova Y. A. Formyrovanye professional'noy kompetentnosti yurysta v protsesa obuchenyya v vuze [Электронны ресурсы] / Y. A. Zhukova // ЭСМ: Federal. obrazovat. portal. – Rezhym dostupa: <http://ecsocman.hse.ru/mags/pravo/2010--3/74878467.html> (data obrashchenyya: 24.03.2015). – Zahl. s ekrana.

13. Natsional'nyy osvitniy hlosariy: vyshcha osvita / avt.-uklad. : I. I. Babyn, Ya. Ya. Bolyubash, A. A. Harmash [ta in.] ; za red.: D. V. Tabachnyka, V. H. Kremeny. – Kyiv : Pleyady, 2011. – 100 s.

14. Levytan K. M. Yurydycheskaya pedahohyka : ucheb. / K. M. Levytan. – M. : Norma, 2008. – 432 s.

15. Pryhara O. V. Formuvannya ekolohichnoyi pravosvidomosti [Elektronnyy resurs] / O. V. Pryhara // Mizhnarodni nauково-praktychni

Internet konferentsiyi za riznymy yurydychnymy napryamkamy – Rezhym dostupu: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=517 (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

16. L'ovochkina A. M. Ekolohichna psykholohiya u postchornobyl's'ku epokhu: navch. posibnyk / A. M. L'ovochkina. – Kyiv, 2003. – 120 s.

17. Kravchenko S. N. Realyzatsyya ekolohycheskoho zakonodatel'stva / S. N. Kravchenko // Pravovoe vospytanye. – 1989. – # 8. – S. 38–48.

18. Marchenko M. N. Problemy teoryy hosudarstva y prava : ucheb. / M. N. Marchenko. – M. : TK Velby, Prospekt, 2006. – 765 s.

19. Didkov O. M. Formuvannya ekolohichnoyi svidomosti ta kul'tury zasobamy osvity ta vykhovannya osobystosti [Elektronyy resurs] / O. M. Didkov // Instytut rozvytku dytyny. – Rezhym dostupu: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/didkov.pdf> (data zvernennya: 24.03.2015). – Zaholovok z ekrana.

Коршунова І.М., Черкашина М.К.

ЩОДО НАПРЯМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розкривається необхідність екологізації освіти в Україні в цілому, розглядаються проблемні питання основних напрямів екологізації юридичної освіти.

Ключові слова: екологізація освіти, юридична освіта, напрями екологізації юридичної освіти

Коршунова И.Н., Черкашина М.К.

НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье раскрывается необходимость экологизации образования в Украине в целом, рассматриваются проблемные вопросы основных направлений экологизации юридического образования.

Ключевые слова: экологизация образования, юридическое образование, направления экологизации юридического образования

Korshunova I.N., Cherkashina M.K.

ECOLOGICAL DIRECTION OF LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

The article reveals the need ecologization of education in Ukraine as a whole, problematic issues of the main directions of the ecologization of legal education are considered.

Keywords: ecologization of education, legal education, ecological direction of legal education.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2015

УДК 304.2+316.37

*Шанідзе Н. О.,
Харків, Україна*

ОСВІТА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження, присвячені визначенню ролі освіти у розвитку суспільства та держави все більше схилиються до думки, яку слушно висловив О. Огнев'юк: освіта є сутністю часу. [1, с. 5] Однак варто враховувати, що головна мета освіти полягає не тільки у всебічному розвитку та передачі системи знань, а у формуванні відповідальної особистості. Будь-які кризові явища в освіті значно загострюють проблеми соціалізації, оскільки ставлять під загрозу відтворення як існуючих суспільних структур, так і духовне відтворення окремо взятих особистостей. У цих умовах найважливішою проблемою стає зберігання інтелектуального потенціалу нації, формування особистості з новим мисленням, що відповідає вимогам часу. Рішення цих питань вимагає серйозних змін у сучасній системі освіти й пошуку нових методів і форм не просто передачі знань, а формування соціально адекватної, всебічно розвинутої особистості.

Проблема визначення освіти як складової соціалізації особистості розглядається в роботах Л. Альтюссера, Д. Белла, І.В. Бестужева-Лади, О. Тоффлера, П. Бурдьє, Ф.Г. Зіяндинової, В.Я. Нечаєва, Л.Я. Рубіної, М.М. Руткевича, Б.С. Гершунського,